

”הַנְרִיטָה סוּלַד”

לפני שנה, באוגוסט 1946, החל גירוש מעפילינו לקפריסין. להלן פרשת מסעם-בים והתנגדותם-לגירוש של מעפילי „הנרייטה סולד” — ספינת המעפילים הראשונה שנוסעה גורשו מחופי-הארץ — מפי אחד המעפילים.

ספינתנו „הנרייטה סולד” — ספינה יונית בנפח 160—180 טון לערך, המונעת בכוח מפרש ומנוע — הפליגה בסוף יולי 1945 מחופי יון. רב-החובל שלה עבד בזמן המלחמה בשירות מפקדת חיל-האוויר הבריטית ותפקידו היה לשוטט בין האיים ולשדר ידיעות על תנועת הספינות הגרמניות. חבר עובדיו היו יונים כולם.

כ־520 איש היו בספינה, בהם מאה ושישים ילדים — מהם מאה יתומים — מאורגנים בקבוצות, וכ־20 פעוטות, אחדים מהם כמעט בני יומם; 160 נשים וכ־200 גברים. הגיל הממוצע של הנוסעים, פרט לילדים, היה 25—27 שנה. כ־100 מבינינו היו יהודים מהונגריה, שהגיעו בדרכם ליון. רובם בא ממחנות עבודת-כפייה שהיו בפיקוח הממשלה ההונגרית ומיעוטם ניצולי מחנות-ריכוז. הם היו מאורגנים ארגון פנימי כלשהו עוד לפני עלותם לספינה. היתר היו רובם יהודי יון.

את יהדות יון מלפני המלחמה אפשר לחלק, לפי הגורל אשר אונה להם, לשלושה חלקים: חלק שנשלח למחנות-ריכוז גרמניים ורובו הושמד. חלק שיצא והסתתר בהרים, וחלק שהצטרף לפרטיזנים. בין אלה היו רבים שתפסו בחילי-הפרטיזנים עמדות חשובות בתפקידי פיקוד, תעמולה ועוד. בדרך-כלל גילו היונים אהדה רבה ליהודים ועזרום בתקופת המלחמה. רבים מן היהודים שנשארו בחיים, רק עזרת שכניהם היונים היא שהצילתם מהשמדה ומחיי ניוון וכליה במחנות-הריכוז. אך לא עזרת-שכנים בלבד. רובם של היונים הגישו עזרתם ליהודי בורח, וסייעו להסתרתו ולהעברתו לאזורים בטוחים יותר, שבהם לא תשיגנו יד הגרמנים על נקלה. הילדים שניצולו — חלקם נשתתרו עם משפחותיהם. היתומים, קצתם נסתפחו למשפחות קרוביהם או סתם יהודים, וקצתם מצאו מקלט אצל הנוצרים. אחד המקומות ביון שבהם נתגלתה האנטישמיות היתה סלוניקי, ואמנם שם גם רבו הרוגי ההשמדה.

על הילדים בספינה פיקחו אחיות רחמניות, והם זכו לטיפול מיוחד לפני ההפליגה. הם היו מאורגנים בקבוצות, כדוגמת קבוצות בתנועות-נוער, כשהמבוגרים יותר משמשים כמדריכים לקבוצות-הצעירים.

הצפיפות בספינה היתה רבה. שטח הסיפון, מחוץ לפתחים השונים, המכונות ושאר המתקנים לא היה אלא 90 מטר מרובע לערך. על הסיפון היה תא בגודל 4×5 מ' וגובהו 2,20 מ'. בתא זה שוכנו כמאה ילדים. לכל ילד הוקצה דרגש ברוחב 40 ס"מ, והדרגשים היו בנויים 4 קומות, ברוח של 50 ס"מ בין "קומה" ל"קומה". פרודור חצה את תא-הילדים, כדי לאפשר את הגישה לכל משכב.

קצתם של המעפילים התקינו לעצמם משכבים על גבי חביות. מעקים וגגות של תאים קטנים. המבוגרים התרחצו במים שהועלו מן הים, ואילו את הילדים רחצו יום-יום במים מתוקים.

תינוקות, עד גיל שנה, שלושים וחמשה במספר, קיבלו דייסות ומיצים, לילדים סיפקו מזון מבושל, והמבוגרים קיבלו מזון יבש בעיקרו — צנמים ובשר משומר. המזון חולק ע"י המטבח לב"כ הקבוצות והם אשר חילקוהו כ"א בין אנשי קבוצתו.

במקום 8 ימים, כאשר שוער מראש, ארכה הנסיעה בים 15 יום. מחמת קלקול במנוע נאלצה הספינה לחנות לצרכי בדק באחד האיים. עקב עיכוב בלתי-צפוי זה היה הכרח להצטייד מחדש במים ובמזון. תושבי האי קיבלונו בסבר פנים יפות, ציידונו באוכל ובמים, אך ניכרו בהם חששות פן נישאר באי לצמיתות... מהם סיפרו כי לפני חמש שנים עלתה ספינה על שרטון. בקרבת האי, והתושבים מנעו את נוסעיה מרדת לאי בגלל חששות דומים.

מזג האויר היה נוח כל זמן הנסיעה. רק ביום האחרון קמה רוח והגלים נתגעשו, עד שנתעורר חשש לגורל הספינה הבלה. אך על אף הדוחק הקשה מנשוא במשך כל הנסיעה, ועל אף הרוח שקמה ביום האחרון, נתקיימו הסדרים באניה ללא תקלה, ולא נשמעו כל ריטון או טרוניות מפי הנוסעים.

* * *

ביום אוגוסט חם הגענו למימי הארץ. בקרבת חיפה, מול טירה, השגיחה בנו אנית-המשחית. בין האנשים שתררה התרגשות-מה. מן העבר ידענו שנוהגים להעלות את המעפילים לחוף ולהעבירם למחנה עתלית. ואף על פי שלא ידענו כי עתידים לגרשנו מן הארץ (מעפילי "הנרייטה סולד" היו הראשונים שגורשו לקפריסין — המער). מכל מקום שמץ דבר גונב לאוננו.

עד מהרה קרבה אלינו אנית-המשחית, והעלתה לספינתנו קצין ו-10 מלחים, כולם מזוינים. מיד לעלותם על הסיפון תפסו המלחים עמדה ליד ההגה, לבל תנסה הספינה להתחמק, וליד העוגן — כנראה לבל גורידהו ונשלשלהו הימה. אנשי-הצי התנהגו בוהירות, כאילו מתוך מגמה לשמור על שלום-בית. לא חיפשו בספינה ולא הטרידו את נוסעיה.

הובלנו עד לאניה „יגור“, שהגיעה לחיפה אותו יום לפנינו ועגנה ליד שובר הגלים מחוץ לנמל. ספינתנו הוצמדה אליה. באנו בדברים עם מעפילי „יגור“, והם העבירו אלינו אוכל ומים, שאזלו אותה שעה מכלינו כליל. מיד עם עגון האניה הורידו ממנה אשה הרה שאחווה צירי-לידה. ביקשנו שיעלו לחוף ויעבירו לבי"ח את כל החולים שעל הספינה, אך לא נענינו. אז דרשנו, לפחות, שתעלה לספינה משלחת רפואית, אך גם בזאת לא נענינו.

כ־300 איש נמצאו על הסיפון. הדוחק והחום גרמו למחנק שמוטט את עצבינו. על הסיפון פרצה היסטריקה שדבקה במחצית הנוסעים. המצב היה ללא נשוא. כבר אירעו כ־20 מקרי התעלפות. רבים נחלשו עד מאוד — והיו קרובים להתעלף. הדברים הגיעו לידי כך שאחד הגברים תפס מוט ברזל ורץ אל בנו להרגו, בטענו שאינו יכול לראות עוד בסבלו. משמנעוהו מעשות את המעשה — ניסה לקפוץ המימה. כל שעה שנקפה — הגבירה את סבלנו. ניסינו להקים על הסיפון סככות־בד, למסתור בפני קרני השמש הלוהטות, אבל אלו עוד הגבירו את המחנק והיה הכרח להסירן. כך נמשכו הדברים על לשעות הערב. אנשי הסוכנות היהודית שעלו אז לספינה הביאו לנו מים ומזון. עם רדת הלילה, לאחר שפג החום, נרגעו האנשים והלכו.

בנמל עגנו שלוש אניות-מלחמה: „מאוריציוס“, „אג'קס“ (היא אחת משלוש האניות שטיבעו את „גרף שפי“) ואנית-מלחמה שלישית. סירות-משטרה שוטטו סביב ספינתנו. שני נוטרים ערכים הועלו על הסיפון ותפקידם למנוע מן המעפילים את השחייה לחוף.

בשעה 5 נאספנו כולנו, ואנשי ועד-הספינה הודיעונו כי מתכוונים לגרשנו לקפריסין, אך אם נחזיק מעמד — יתכן כי ישאירונו בארץ. כולנו נדרשנו לשמור על הכוהות. התינוקות רוכזו בתא-הילדים שעל הסיפון. הנשים כונסו במרכז. בתוך הצפיפות ששררה על הסיפון לא היתה כל יכולת לתנועה מחושבת. עם חשכה קפצו מעפילים אחדים הימה, והחלו שוחים לחוף. הנוטרים הבחינו בהם והחלו לשרוק. אחד מהם אף ירה באויר. היו אנשים שרצו להתגבר על הנוטרים, ונראה שהדבר היה מצליח ע"י איום בלבד. אך חששנו מכך. השוחים נתפסו עד מהרה ע"י מלחי הצי, והוחזרו לספינה. מלחי-הצי נהגו אתם באדיבות ובאהדה, ואף כיבדום בסיגריות.

בין 8 בערב ל־3 בבוקר שררה דממה בנמל. אך הורגש שמשוהו עתיד להתרחש כאן. הכל דמם. רק סירה בודדה המשיכה לשוטט אנה ואנה. בשלוש בבוקר הכל ניעור לפתע. החלה תנועה נמרצת. קפיטן מצבא-הצי ושני חיילים עלו לספינה ומיהרו לחרטום. סירת-גרר קרבה אל „יגור“, אשר בערב הקודם הופרדה מעלינו והועמדה במרחק כ־300 מטר מאתנו והחלה גוררת אותה אל הנמל פנימה.

תחילה הוגד לנו, כי התנגדותנו תיערך בנמל. אך הבינונו שייקל עלינו לשלוט במצב אם נתנגד להכנסתנו אליו. החלטנו, איפוא, לערוך את ההתנגדות מחוץ לנמל. כאשר ניסו אנשי-צבא-הצי שעלו על הספינה לנתק את העוגן — לא הנחנו להם לעשות זאת. חיל אחד פנה בגסות לאחד המעפילים וניסה להדפו ממקומו. הלה סירב — ומכאן החלה ההגנה על העוגן, תוך כדי התרכזות המעפילים סביבו. החיילים איימו להשתמש בנשק. לא הושפענו מן האיום ולא זזנו ממקומנו.

חיילים נוספים נשלחו לחרטום אך הצלחנו להדפם, והעוגן נשאר בידי המעפילים. הקצין נדחק לאחת הפינות, ובודד בה. אותה שעה קרבו לספינה סירות אחדות נושאות חיילים מזוינים באלות. כוונתם היתה ברורה. פירקנו בזעם את גגו של תא-הילדים, וכל אחד מן המעפילים נצטייד במקל ארוך. התכווננו לקרב פנים אל פנים. קבוצות-קבוצות הוצבו לשמירה על מקומות שונים בספינה. מקום לאנשים רבים היה רק באמצעיתו של הסיפון ואילו בירכתיים לא היה אלא מקום עמידה צר לאנשים אחדים בלבד. היה ברור כי כאן היא נקודת התורפה, ואם יועלו לשם עשרה חיילים יהיה להם „ראש-גשר“ איתן. אך כמעט שלא היתה אפשרות להחיש לשם תגבורת.

סירות-המוטור נושאות החיילים היו נמוכות מספינתנו ולצורך עליה צריכים היו החיילים להיאחזו בידיהם במעקות. החיילים היו חסרי-נסיון בפעולה מעין זו (אח"כ, בהיותנו בקפריסין, שמענו מהבאים באניות אחרינו כי הללו הלכו והשתלמו במלאכה זו) וניסו להתפרץ לספינה, ללא כל שיטה מסוימת, פעם מכאן ופעם מכאן. אך איש מהם לא הצליח. חבטנו באצבעות תיהם משתפסו בצינורות-המעקה, ותגובתנו היתה כה מהירה וזריזה, שהם לא הצליחו לפגוע בנו. בקרב האנשים שררה התעוררות גדולה. הצעקות עלו עד לב השמים והרעש היה ללא נשוא. פקדו עלינו להפסיק את הצעקות, שהן מתישות גם את הכוחות וגם את העצבים, ובאמת נשתררה דומיה על הסיפון.

התנגדותנו הפתיעה את החיילים. משנוכחו לדעת שבדרכים אלה לא יצליחו לעלות, ניסו לנקוט בתכסיס אחר: הם קרבו בסירה מהירה לעוגן, וניסו לתפוס בשרשרת העוגן כדי למשוך את הספינה מרחוק, או כדי לנסר את העוגן מבחוץ. הטלנו עליהם כמה כדי חלב והם הסתלקו. מבלי שנפגע מהם איש. הורגש, שאין החיילים ששים לעשות במלאכה נקיה זו, יותר מכפי שהם חייבים לעשות. אך הם חזרו על הנסיון הזה, ולבסוף הצליחו לתפוס את העוגן, והחלו לגרור את הספינה. אחד הבחורים קפץ הימה, סכין בפיו, וחתך את החבל שבו נקשרה הספינה. החיילים לא הגיבו על מעשהו, יתכן מחשש הכדים, והבחור הצליח לחזור ולעלות לספינה.

אך כוחנו הלך ותש. כשהרגישו אנשי-הצי כי האנשים עייפים, מיוזעים ומזועזעים, קרבו לספינה ופתחו עלינו בסילוני-מים חזקים

ממשאבות — על התינוקות והילדים, הנשים והגברים. אך התוצאה היתה הפוכה מזו ששיערו: האנשים נתרענו, נתחזקו והחליפו כוח. החיילים שהיו על הספינה, קראו לחבריהם שיפסיקו את סילוני המים, אולם אלה לא שעו להם. אגב, החיילים והשוטרים המעטים שהיו על הספינה נשארו פסיביים ולא השתתפו בהתקפה. אדרבא, שאלונו כיצד עליהם להתנהג. אמרנו להם שיעלו לתא-הילדים, והטלנו עליהם את האחריות לשלום הילדים. אחדים מהם נשארו עומדים בירכתים.

כך נמשכו הדברים עד 5.30 בבוקר. אז קרבה אל ספינתנו סירה ובה קצין צעיר, בלתי-מוזין. הוא הצהיר כי הנו שלח מפקד אנטי-המשחית ובא כדי להפסיק את העניין, ולבדוק את המצב. הראו לו על הילדים והתינוקות, והזהירוהו כי עלולים להיות מקרי חנק ומות. הוא ביקש שיותן לו להתקשר אישית עם רבי-החובל שלנו. ועד-הספינה לא נאות לכך, אך הסכים לשמש כמקשר ביניהם.

הקצין פקד על הסירות נושאות-החיילים להתרחק מן הספינה, והתקשר עם אנטי-המלחמה שלו באמצעות איתות. בינתיים נחנו. כעבור חצי שעה הגיעה סירת-מוטור ובה מפקדה של „מאוריציוס“, אשר ניסה לשכנע אותנו שכל הכוונה אינה אלא להעביר את המעפילים לאניה גדולה יותר. אמרו לו שרצוננו הוא לעלות על החוף, וכי הכוונה לגרשנו לקפריסין ידועה גם לנו. המפקד ענה שהוא איננו יודע עלייך. השיבונו לו שאם הוא ערב לכך שלא נגורש לקפריסין — הרינו מוכנים להיכנס לנמל. עלייך ענה שאין הדברים בסמכותו והוא אינו יכול לערוב למאומה. מפקד „מאוריציוס“ עלה על הספינה, בדק אותה ושוב טען שאינו יודע על הגירוש ולא כלום.

כוונתנו היתה להרויח זמן. חכינו שיאיר הבוקר. לאחר כחצי שעה הגיע גם מפקד ה„אג'קס“, והחל מתנהל מעין משא-ומתן עמו: — הוא הודה שאכן רוצים לשלחנו לקפריסין „למשך שלושה שבועות בלבד“, מחמת חוסר-מקום במחנות שבארץ, והדגיש שעליו להעביר את האנשים מן האניה ויחיה-מה. דבריו נמסרו לנוסעים. המעפילים השיבו פה אחד שמגמתנו היא ארץ-ישראל בלבד. ועד הספינה מסר את תשובת הנוסעים למפקד, והוסיף כי המעפילים יתנגדו בכל כוחם להעברתם לכל מקום שהוא פרט לעליה בחוף א". המפקד מצדו טען כי הוא משרת בצי זמן רב, ואת הפקודות שקיבל יוציא לפועל, ויהיה המחיר כאשר יהיה.

המלחים שהועלו על הספינה מקודם נצטוו לרדת. מפקד אג'קס טען כי „עתה שוב יתחיל הכל מחדש“, וערך סיור בסירתו סביב הספינה. ואחר ריכו את הסירות ופקד להתקיף מכל הצדדים. בירכתי הספינה התפרצה קבוצת מלחים בת 8—7 אנשים עם קצין בראשם ועלתה על הסיפון. אולם לאחר רגעים מספר נאלצו לסגת ולשוב לסירתם. קצינים נפגעו וחזרו אל מפקד

„אג'קס“, והם סיכמו, כנראה, שכך לא יצליחו לעלות.

מעתה החל שלב חדש: הוטלו עלינו פצצות גז-מדמיע; רובן הושלכו חזרה ליס. פצצה אחת שנתפוצצה בקרבת משכן התינוקות הסבה להם סבל קשה, וצבע פניהם נשתנה לצהוב. קבוצה גדולה של תיילים עשתה שוב נסיונות לעלות על הסיפון. החילונו זורקים בהם קופסאות סרדינים ושאר מטלטלין שעמדו לרשותנו. כך נמשכה ההתנגדות עד שעה 8 בבוקר. כוח-ההתנגדותנו הלך וקרב לקצו. בשעה 8 גיסו המלחים שוב בהתקפה כללית, אך גם הפעם לא הצליחו. אולם לנו היה כבר ברור, שאיננו יכולים להוסיף ולהחזיק מעמד. נאלצנו להודיע לתוקפינו, שאין בכוחנו להוסיף ולגלות התנגדות. מיד קרבו לספינה כמה מלחים, העלו את העוגן וגררנונו לנמל. שם החלו מיד בהעברת המעפילים לספינת-הגירוש „אמפייר היווד“, שבעבור שעה לערך הרימה את העוגן והפליגה לעבר קפריסין.

* * *

מבטי נצמד לכרמל הגישא, המתרחק והולך מעלינו, ואחר נפל על „הנרייטה סולד“, המתנודדת בעלבונה. וידעתי פתאום: ספינתנו הקטנה והדלה היא כאותה „עב קטנה ככף איש העולה מן המים“ — שנראתה לערו של אליהו מראש הכרמל, ואשר גדלה ופשטה עדי הרעיפה „גשם גדול“ על האדמה הצחיחה, אחרי שלוש שנות בצורת. „הנרייטה סולד“, כאחיותיה, גם היא הנה „העב הקטנה“ של העפלה ועליה לארץ-ישראל.

